Уметнички павиљон „Цвијета Зузорић”
Cvijeta Zuzorić Art Pavillion

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

Споменик културе

УМЕТНИЧКИ ПАВИЉОН „ЦВИЈЕТА ЗУЗОРИЋ“

Мали Калемегдан 1

Уметнички павиљон „Цвијета Зузорић“ налази се на Дунавској падини, непосредно уз југоисточни фронт Београдске тврђаве, у природном, парковски решеном амбијенту Малог Калемегдана. Положајем који заузима, као и својим културним садржајем он представља један од главних мотива који привлаче пажњу како посетиоца Београда тако и грађана српске престонице. Историја зидања Павиљона носи у себи слику културног развоја наше средине, док његово обликовање сведочи о напредним архитектонским идејама међу београдским градитељима крајем треће деценије 20. века.

Удружење пријатеља уметности „Цвијета Зузорић“, чије је име чувало сећање на дубровачку песникињу и љубитељку уметности из 16. века, 1923. године дошло је на идеју да се у Београду, као престоници Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, подигне павиљон у којем би се искључиво излагала уметничка

дела. До тада, она су излагана најчешће у гимназијским салама и свечаној сали Капетан Мишиног здања, будући да није постојао простор посебно предвиђен за ову врсту концепта и садржаја. У циљу прикупљања прилога за изградњу уметничког павиљона, у фебруару 1923. године, приређен је бал у „Касини" под називом „Хиљаду и друга ноћ", у организацији Бранислава Нушића, тада начелника Уметничког одељења Министарства просвете. У наредним годинама настављено је са даљим прикупљањем прилога од имућних и истакнутих личности и установа. Величином прилога нарочито су се истакли Ђорђе Вајферт, Милош Савчић, Никола Несторовић, браћа Ђорђевић, Владимир Матијевић, Лука Ћеловић, Народна банка, Јадранско подунавска банка, Винер Банкферајн итд. И краљ Александар Карађорђевић је поводом освећења камена темељца 1927. године даровао већу новчану помоћ Удружењу, док је Михаило Пупин у два наврата помогао приликом отплате дугова.

Крајем 1925. године Уметничко одељење Министарства Просвете расписало је конкурс за подизање новог изложбеног простора. Првобитно, павиљон је требало да буде подигнут на терену преко пута Саборне цркве, у непосредној близини Конака кнегиње Љубице. Архитекти су при пројектовању морали да воде рачуна о теренским условима и о оријенталном стилу зграде конака. Прву награду на конкурсу добио је Бранисав Којић, другу Милан Злоковић, а трећу Михаило Радовановић. Овај првонаграђени пројекат никада није изведен, будући да је убрзо по завршетку конкурса Београдска општина уступила Удружењу „Цвијета Зузорић" земљиште на Малом Калемегдану. У вези с потребом да се пројекат прилагоди новом терену, као и израженим негативним мишљењем челника Београдске општине Косте Куманудија, који је сматрао да би такав објекат подсећао на некакву друмску механу, архитекта Којић израдио је нов план. Свечано полагање камена темељца и узиђивање повеље обављено је 6. новембра 1927. године. Пергаментну повељу исписану на старословенском потписале су председница Олга Станојевић и чланице Удружења. Објекат је завршен крајем наредне године.

Прва јесења изложба београдских сликара и вајара отворена је 30. децембра 1928. године у тек довршеном павиљону „Цвијета Зузорић". Између осталих излагали су сликари Бета Вукановић, Милена Павловић Барили, Васа Поморишац, Урош Предић и скулптори Петар Палавичини, Тома Росандић и др. То је била прва редовна годишња изложба, која је прерасла у традиционалну смотру београдских уметника. Година 1929. постала је прекретница у уметничком животу Београда, јер су изложбе у Павиљону показале јавности и уметницима различите могућности изражавања. То је био заокрет који је сваком годином био све упадљивији.

Општи изглед из 1933. год.
General appearance from 1933.

У периоду између 1925. и 1930. године модерна архитектура се веома тешко пробијала на београдску градитељску сцену. Академски архитектонски концепт преовладавао је у обликовању како стамбене тако и архитектуре јавних грађевина. Утицај модерне архитектонске мисли препознаје се најраније, и то само кроз спорадичне примере, у објектима индивидуалног становања. Домаћи аутори су се са делима европских савременика упознавали током школовања у иностранству и посредно, путем изложби и часописа о уметности и архитектури.

У Паризу је 1925. одржана изложба под називом Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes, из чијег је имена неколико деценија касније изведен термин за стил ар деко. Српски чланови Клуба архитеката у организацији Бранислава Којића посетили су париску изложбу, која је на њих несумњиво оставила снажан утисак.

Архитекта је објекат компоновао као симетричну, волуметријски разуђену масу. Оса симетрије, међутим, не пролази кроз вестибил, како би посетилац очекивао, већ кроз терасу оријентисану према падини. Хоризонтални венци су наглашени, али на зидним површинама готово да нема никакве декорације. Прозорски отвори представљају чисте пробоје у масама, без посебног акцентовања. Монументални јонски стубови без

канелура фланкирају улаз у вестибил, а исти мотив поновљен је и испред мале сале. Елементи класичне архитектуре употребљени су тако у једном сасвим новом духу. Третман фасада указује на модерну сведеност, али декоративност је остварена степеновањем маса. Сви ови аспекти Павиљона указују на окретање европским узорима и пре свега ар деко архитектури.

До велике реконструкције Павиљона седамдесетих година 20. века, изнад главних улазних врата налазила се алегоријска представа уметности, израђена у техници витража, дело сликара Васе Поморишца.

Испред Павиљона је 1936. године постављена фонтана под називом „Буђење“ у виду наге женске фигуре са голубовима из чијих кљунова избијају млазеви воде, рад вајара Драгомира Арамбашића.

Након неколико деценија функционисања, у циљу прилагођавања савременим захтевима, урађена је велика адаптација ентеријера Павиљона према пројекту архитекте Градимира Медаковића. Радови завршени 1975. године обухватили су изградњу нове галерије, изложбених сала, уклањање стакленог крова, увођење покретних паноа који омогућавају више паралелних и потпуно издвојених изложби, као и увођење најсавременије климатизације и расвете. Док је ентеријер претрпео велике измене, у спољном обликовању задржан је аутентичан архитектонски концепт Бранислава Којића, који и данас сведочи о отворености београдских аутора за напредне идеје њихових европских савременика.

Све до Другог светског рата Павиљон „Цвијета Зузорић“ остао је уметнички центар Београда у којем су се по правилу одржавале све међународне изложбе, изложбе страних музеја, као и изложбе домаћих уметника. Након рата, као стожер ликовних активности, Павиљон је преузео руководећу улогу у ликовном животу Србије. Данас се овде налази седиште Удружења ликовних уметника Србије.

Уметнички павиљон „Цвијета Зузорић“ као репрезентативан пример једног времена, како са становишта архитектонског развоја тако и са становишта општих појава у друштвеним и уметничким кретањима, проглашен је за споменик културе 1973. године. Положајем који заузима, овај павиљон припада простору Београдске тврђаве која је утврђена за културно добро од изузетног значаја за Републику Србију.

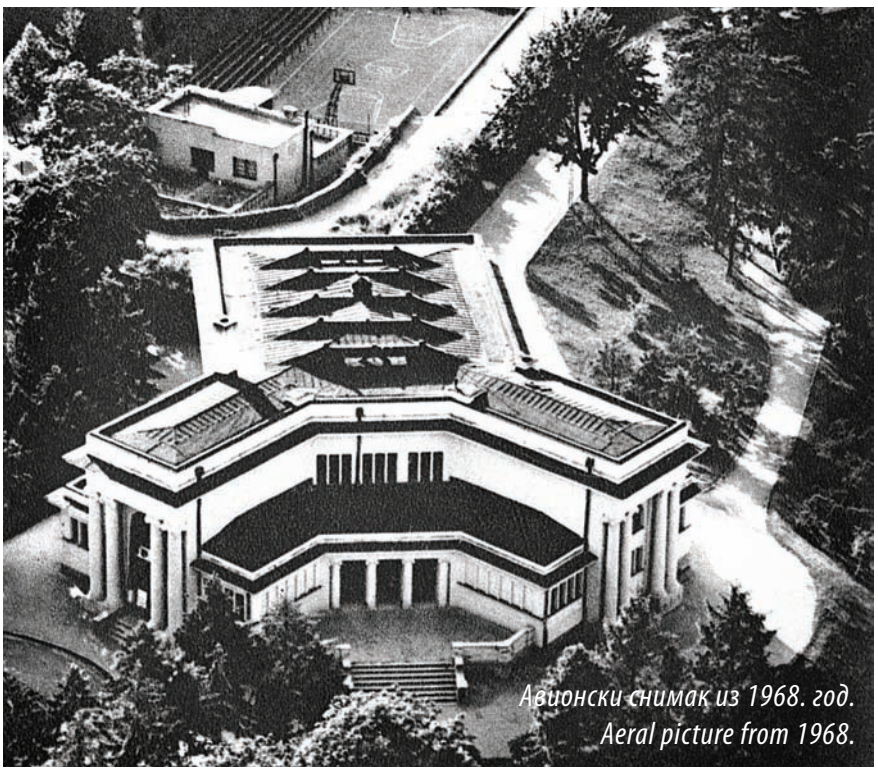

Авионски снимак из 1968. год.
Aeral picture from 1968.

CVIJETA ZUZORIĆ ART PAVILION

Mali Kalemegdan 1

Cvijeta Zuzorić Art Pavilion is situated on the Danube slope, immediately beside southeastern front of Belgrade Fortress, in natural surroundings, full of parks, of Mali Kalemegdan. By its position, as well as by its cultural content, it represents one of the main motives that attract the attention of both the visitors of Belgrade and the citizens of the Serbian capital. The history of the pavilion construction bears the picture of cultural development of our surroundings, while its formation testifies to the advanced architectural ideas of Belgrade constructors of the third decade of the 20th century.

Association of Friends of Art "Cvijeta Zuzorić", whose name preserved the memory of Dubrovnik female poet and art admirer from 16th century, in 1923 had an idea to erect a pavilion in Belgrade, as the capital of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, exclusively for the exhibition of works of art. Till that time, these were exhibited in Gymnasium halls and gala hall of Kapetan Miša Edifice, since the space specially intended for this kind of concept and content did not exist. With the aim of collecting donations for the construction of the art pavilion, in February 1923, the ball called "Thousand and Second Night" was organized in the Hotel "Kasina" by Branislav Nusić, at that time the head of Art Division of the Ministry of Education. In the subsequent years, took place further collection of donations from wealthy and eminent people and institutions. By the extent of their donations, special recognition goes to Đorđe Vajfert, Miloš Savčić, Nikola Nestorović, brothers Đorđević, Vladimir Matijević, Luka Ćelović, National Bank, Jadransko Podunavska Bank, Wiener Bankferain, etc. Even the King Aleksandar Karađorđević, in the occasion of sanctification of cornerstone in 1927 donated to the Association a significant money aid, while Mihailo Pupin helped two times during debt repayment.

At the end of 1925, the Art Division of the Ministry of Education announced the competition for the construction of the new exhibition space. Originally, the pavilion should have been erected in the area opposite the Saborna Church, in the immediate vicinity of Konak Kneginje Ljubice. In the course of designing, architects should have paid attention to the ground conditions and the oriental style of the building. Branislav Kojić won the first prize at the competition,

the second one won Milan Zloković and the third won Mihailo Radovanović. This first-prize design was never realized, since the Belgrade Municipality, soon after the completion of the competition, conceded the terrain in Mali Kalemegdan to the Association "Cvijeta Zuzorić". Having in mind the requirement to harmonize the design with the new terrain and the expressed negative opinion of the head of Belgrade Municipality, Kosta Kumanudi, who considered that such an object would resemble a road inn, architect Kojić made a new design. On November 6, 1927 was performed the ceremony of cornerstone laying and building the charter in. Parchment charter in Old Church Slavic was signed by the president

Olga Stanojević and the female members of the Association. The object was completed at the end of the subsequent year.

The first autumn exhibition of Belgrade painters and sculptors was opened on December 30, 1928 in newly completed pavilion "Cvijeta Zuzorić". Among others, exhibited painters Beta Vukanović, Milena Pavlović Barili, Vasa Pomorišac, Uroš Predić and sculptors Petar Palavičini, Toma Rosandić and others. It was the first regular annual exhibition that arose in traditional show of Belgrade artists. The year 1929 became a milestone in the artistic life of Belgrade, since exhibitions in the Pavilion showed to public and artists different possibilites of expression. This was the turning point, being each year more obvious.

In the period between 1925 and 1930 modern architecture had difficulties to enter the Belgrade construction scene. Academic architectural concept was prevailing in shaping both residential and public buildings architecture. The first influence of modern architectural thought is recognizable, through sporadic examples, in objects of individual housing. Domestic authors acquainted themselves with works of European contemporaries, during their education abroad and indirectly, through exhibitions and art and architectural magazines. In 1925 in Paris was held the exhibition called Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes from the title of which, a few decades later, derived the term for Art Deco style. Serbian members of Architects Club organized by Branislav Kojić visited Paris exhibition that certainly influenced them significantly.

The architect composed the object as symmetric, volumetrically incoherent body. However, the symmetry axis does not pass through vestibule, as expected by the visitor, but through the slope-oriented balcony. Horizontal cornices are highlighted, but on the wall surfaces there is almost no decoration. Window openings represent clear breakthrough in masses, without special emphasis. Monumental Ionic columns without fluting, flank the entrance into vestibule, and the same motif is repeated even in front of the small hall. In this way, the elements of classical architecture are used in a completely new spirit. The façade treatment points out the modern reduction, but decorativeness is achieved by gradual mass. All these aspects of the Pavilion point out the turning to European models and in the first place Art Deco architecture.

Till the big reconstruction of the Pavilion in the Seventies of the 20th century, above the main door there was an allegorical representation of art, created in the stained glass technique, the work of painter Vasa Pomorišac.

In front of the pavilion in 1963 was placed the fountain called "Awakening" in the form of naked female figure with pigeons from whose beaks emerge streams of water, the work of sculptor Dragomir Arambašić.

After several decades of operation, in order to adapt to modern demands, a great adaptation of the interior of the Pavilion was made, according to the design of architect Gradimir Medaković. The works completed in 1975 included the construction of new gallery, exhibition halls, removal of glass roof, introduction of moving walls that enable greater number of parallel and completely separated exhibitions, as well as introduction of the most modern air conditioning and lighting system. While the interior underwent major changes, external shape

Изглед фасаде; из пројекта Бранислава Којића из 1927. године / Facade appearance; from design of Branislav Kojić from 1927.

retained authentic architectural concept of Branislav Kojić, testifying to the openness of Belgrade authors to the advanced ideas of their European contemporaries.

Until the Second World War, the Pavilion "Cvijeta Zuzorić" remained the artistic center of Belgrade, where, as a rule, all international exhibitions, exhbitions of foreign museums as well as exhibitions of domestic artists took place. After the war, as a pivot of fine arts activities, the pavilion took the managing role in the fine arts life of Serbia. Nowadays, the seat of the Association of Fine Artists of Serbia is situated here.

Cvijeta Zuzorić Art Pavilion, as a representative example of a time, both from a standpoint of architectural development and from a standpoint of the general phenomenon in social and artistic developments, in 1973 was proclaimed a cultural monument. By its position, the pavilion belongs to the area of Belgrade Fortress, which was proclaimed a cultural property of outstanding value for the Republic of Serbia.

ВЕОГРАД. Уметнички Павиљон BELGRADE, Palais d'Exposition des Beaux Arts

УМЕТНИЧКИ ПАВИЉОН „ЦВИЈЕТА ЗУЗОРИЋ“

Издавач:	Завод за заштиту споменика културе града Београда
За издавача:	мр Милица Гроздановић, директор
Аутор текста:	Ксенија Ћирић
Идејни концепт:	Лидија Котур
Лектура:	Татјана Тодоровић
Превод на енглески језик:	Јелена Топаловић-Китановић
Графички дизајн:	Александра Ристановић, Лука Прокић
Фотографија:	Снежана Негововић Фотодокументација Завода за заштиту споменика културе града Београда
Тираж:	1000 примерака
Штампа:	ЈП “Службени гласник”, Београд

Београд 2009.
Завод за заштиту споменика културе града Београда

Издање је омогућио Град Београд,
Градска управа, Секретаријат за културу

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

725.91(497.11)(036)

ЋИРИЋ, Ксенија, 1973-
Уметнички павиљон “Цвијета Зузорић” = Cvijeta Zuzorić Art Pavillion / [аутор текста Ксенија Ћирић ; превод на енглески језик Јелена Топаловић-Китановић ; фотографија Снежана Негововић]. - Београд : Завод за заштиту споменика културе града Београда = Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade, 2010 (Београд : Службени гласник). - 12 стр. : илустр. ; 21 cm

Кор. насл. - Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Податак о ауторки преузет из колофона. - Тираж 1.000.

ISBN 978-86-81157-47-3

а) Београд - Уметнички павиљон “Цвијета Зузорић” - Водичи
COBISS.SR-ID 175334924